

виявлені у ході даного наукового дослідження відмінності є ознакою ідентичності та особливостей українського виміру ненасильницької боротьби за права та свободи, які є невід'ємною частиною європейських цінностей.

Бібліографічний список:

1. Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний. Стратегічна логіка громадянського конфлікту / Переклад С.Гіріка. [Текст] — К.: Видавництво «Кліо», 2014 (детальний порівняльний аналіз ефективності різних форм мирних та збройних протестних рухів).
2. Торо, Г. Д. О гражданском неповиновении // Торо Г. Д. Высшие законы [Текст] : Пер. с англ./Общ. ред., предисл., сост. Н. Е. Покровского. — М.: Республика, 2001. — 412 с.
3. Ганди М. Моя вера в ненасилие / М. Ганди / Вопросы философии [Текст]. — № 3. — 1992. — С. 46 — 52.
4. Девяткин С. В. Искусство сатьяграхи // Опыт ненасилия в XX столетии. Под ред. Р. Г. Апресяна. [Текст] — М.: Аслан, 1996. — 346 с.
5. Ляганов В. Гражданское неповиновение: история, теория и тенденции. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1056622980>
6. Видео&Аудио лекции «История гражданского неповиновения от Сократа до Мартина Лютера Кинга» - Эйдельман Т.Н. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8vQHobeX3V0>
7. Gene Sharp «The politics of Nonviolent action» p. 34, Albert Einstein Institution <http://www.aeinstein.org/nonviolentaaction/198-methods-of-nonviolent-action/> ;
8. Freedom House, Discarding Democracy: FREEDOM IN THE WORLD 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/discarding-democracy-return-iron-fist>
9. Civility Report 2016 The Peace Worldwide Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reports.peaceworldwide.org/civility-report-2016/> ;
10. Fromm E. On Disobedience and Other Essays. Harper & Row Publisher, 1981; Fromm E. Disobedience as Psychological and Moral Problem // Morality and the Law. Ed. by Baird R. and Rosenbaum S. Buffalo, N.Y., [Текст]. 1988. P.93-99.
11. Almond Gabriel A., Verba Sidney, The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton, [Текст]. 1963. P. 12-26.
12. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=685&page=1>

УДК 321.01:124.1:168.4

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ПОЛІТИЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ДО 2030 Р. НА ОСНОВІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПАРАМЕТРУ ПОРЯДКУ

Польовий М. А., д. політ. н., професор політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна)

Польовий М. А. Прогнозування загроз політичній стабільності в Україні до 2030 р. на основі синергетичного параметру порядку.

Стаття присвячена розгляду основних елементів синергетичного параметру порядку, який визначає динаміку політичного процесу в сучасній Україні та побудованого на його основі прогнозу загроз політичній стабільності України до 2030 року.

Ключові слова: політичний процес, параметр порядку, синергетика, прогноз політичної стабільності

Полевой Н. А. Прогнозирование угроз политической стабильности в Украине до 2030 г. на основе синергического параметра порядка.

Статья посвящена рассмотрению основных элементов синергического параметра порядка, определяющего динамику политического процесса в современной Украине и построенного на его основе прогноза угроз политической стабильности Украины до 2030 года.

Ключевые слова: политический процесс, параметр порядка, синергетика, прогноз политической стабильности

Polovyi M. A. Prognostication of threats to political stability in the Ukraine 2030 on the basis of synergetics parameter of order.

The article is devoted to consideration of basic elements of synergetical parameter of order, which determines the dynamics of political process in the modern Ukraine and to the prognosis of threats to political stability of the Ukraine to 2030 year built on this basis.

Key words: political process, parameter of order, synergetics, prognosis of political stability

Важливою проблемою сучасної політичної науки виступає питання побудови прогнозу політичного розвитку країн, які знаходяться на шляху політичного транзиту, до яких відноситься й сучасні Україна. Серед різних підходів до даної проблеми перспективним представляється моделювання соціально-політичних процесів в країнах демократичного транзиту, яке дозволяє прогнозувати розвиток цих країн на основі побудованих моделей. Слід

зазначити при цьому, що у гуманітарній науці ще наприкінці ХХ ст. стали з'являтися досить переконливі обґрунтування тверджень щодо нелінійності та хаотичності будь-яких процесів, пов'язаних із соціальною діяльністю людини. Можна пригадати, що на нерівноважний характер політичної системи та політичного життя в цілому вказував ще Д. Істон: "Найважливішим недоліком аналізу рівноважних станів, того типу аналізу, який переважає в політологічному дослідженні, є те, що він фактично нехтує здатністю систем справлятися зі збурювальною дією середовища" [3, с. 632].

Однією з головних характеристик політичного процесу завжди виступає політична стабільність. Власне кажучи, інколи ця характеристика починає вважатися найважливішою, хоча, на нашу думку, це вже результат вмілої передвиборної агітації певних політичних сил, зорієнтованої на відповідні прошарки населення, які потребують стабільності (або, як у випадку сучасної України, навіть ностальгують за нею). Можна стверджувати, що майже кожен політичний режим ставить собі за мету досягнення та підтримання політичної стабільності, хоча часто в цей термін й вкладають дещо різний зміст. Стабільність – це нормальне функціонування політичної системи, усіх її структур та інститутів, відсутність збоїв у механізмах державної влади, її певний авторитет. Стабільність проявляється також і в суворому дотриманні і виконанні законів та інших регулюючих нормативних актів, використанні стосовно мирних, ненасильницьких форм політичної боротьби [24]. Згідно одному із сучасних уявлень, під політичною стабільністю розуміється баланс стримувань і противаг, що дає можливість уникнення суспільних конфліктів. Стабільність має багатовимірне значення та є, з аксіологічної точки зору, цінністю, яка сприймається суб'єктивно [6, с. 4]. На слухну думку І. Б. Кіянки, політична стабільність визначається сукупністю зв'язків між різними політичними суб'єктами, які здатні цілісно і конструктивно співпрацювати між собою [6, с. 12]. В той же час стабільність – це певний стан системи, яка співвідноситься з іншим станом.

Отже, важливим елементом цілісної характеристики політичного процесу виступає саме політична стабільність та її антипод – стан нестабільності, який визначається відсутністю або неповнотою необхідної збалансованості або рівня співпраці між різними елементами політичної системи. Відзначимо, що у проблемі стабільності та нестабільності політичного процесу найбільш цікавою представляється саме нестабільність, точніше – час її настання або ж, у прогностичному сенсі, – час настання небезпеки появи нестабільності. Отже, проблема побудови моделі, яка могла б допомогти у прогнозуванні настання періодів політичної стабільності або нестабільності, уявляється достатньо важливою. Оскільки зрозуміло, що стан політичної стабільності визначає безліч факторів, причому вкрай складно інколи виявити відносну "вагу" кожного з цих факторів, досі майже не здійснювалися спроби побудови подібних динаміко-імітаційних або статичних моделей саме з огляду на уявну безперспективність такої побудови.

Г. Хакен та І. Р. Пригожин довели, що адекватним шляхом модельного врахування нелінійності соціального простору є застосування методів синергетики, спеціально призначених для моделювання нелінійної динаміки. Теоретичний розвиток синергетичного підходу пов'язаний також з іменами таких вчених, як Р. Том, Б. Мандельброт, Ю. Клімонтович, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецький, Д. С. Чернавський та ін. Можливості застосування теорії хаосу та нелінійної динаміки в політичних дослідженнях позитивно оцінювало багато дослідників, серед яких І. Р. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Г. Малинецький, Т. Браун, О. В. Мітіна, В. П. Петренко, Л. К. Шкаренков, М. Макбарнетт, Ю. А. Святець та ін. [див. напр., 16, 17].

Отже, завданням даної статті є опис теоретичної основи та змісту зробленого нами прогнозу політичної нестабільності в Україні до 2030 року.

Найпростішим дещо формалізованим, як того потребує моделювання, проявом нестабільності, на нашу думку, можна вважати нездатність здійснювати адекватне соціально-політичній ситуації державне керівництво з одного боку, та наявність широкого некерованого суспільного руху, розвиток якого є потенційно небезпечним для існування сучасного йому державного ладу, з іншого.

Розглянемо висхідні міркування щодо окреслення основних рис параметра порядку динаміки, – отже, стабільності/нестабільності – політичного процесу в Україні. Йдеться про нелінійний параметр порядку, динаміка якого призводить до появи небезпеки виникнення точки біфуркації у політичному процесі [21, с. 5; 8, с. 13 – 16]. Власне кажучи, саме модельне відтворення та подальше дослідження динаміки цього параметра порядку й дозволяє надавати прогноз політичної ситуації в країні. В літературі вже було здійснено кілька спроб визначити цей параметр порядку [22; 20; 9, с. 134 – 210; 10; 7, с. 101 – 102]. Майже єдиним беззаперечним результатом таких спроб можна вважати доведення тези про те, що все ще немає єдності думок відносно визначальних параметрів порядку для визначення політичної динаміки різних держав та різних періодів історичного розвитку. Водночас, в різних інтерпретаціях вказаних вчених параметр порядку політичної динаміки розвитку прогнозується у досить вузькому інтервалі навколо демографо-ресурсних показників.

Як нами було показано раніше [15], на роль сучасного параметра порядку політичної динаміки може претендувати здатність та можливість народу країни до запозичення зразків політичної дії інших народів – певний глобальний конформізм. Ми вважаємо доведеною дієвість цього параметра для сучасних країн Північної Африки та Близького Сходу. В той же час слід відзначити, що для України даний параметр має більш міцне підтвердження для подій 1989 – 1991 рр., властивих, шоправда не усьому світові, а лише східноєвропейським країнам т.зв. соціалістичного табору (такий собі локальний конформізм). Загальновідомо також, що в той період важливу, навіть вирішальну роль у політичному процесі відігравала діяльність політичної еліти, як то й очікується від авторитарного режиму в процесі модернізації зверху.

Навіть побіжний огляд політичного процесу в Україні доби незалежності показує, що параметр порядку, який ми називаємо глобальним конформізмом, явно не є вирішальним, а, отже, не є справжнім параметром порядку для сучасної української політичної дійсності. Але й параметр порядку, запропонований А. В. Коротаєвим для

країн, що перебувають в ситуації виходу з мальтузіанської пастки та у наступному періоді – п'ятирічний темп приросту міської молоді [7, с. 101 – 102] – також не є актуальним для України, у всякому разі, у такому вигляді, оскільки етап мальтузіанської пастки нашою країною вже давно пройдений. Є й ще одне зауваження до параметра порядку, запропонованого А. В. Коротаєвим – він представляє собою надто грубий інструмент прогнозування. Дійсно, А. В. Коротаєв вважає індикатором небезпеки політичної кризи наявність темпу зростання кількості молоді країні понад 30 % за п'ятирічку. З історичної точки зору це – хороший показник (досягнення такої відмітки у минулому часто співпадало із серйозними політичними кризами ще у ХХ столітті), але у поточній політиці кризи відбуваються значно частіше, ніж виникає таке, для сучасного періоду майже безпрецедентне у повному сенсі цього слова, демографічне становище. Крім того, власне показник темпу приросту за п'ятирічку робить неможливим моделювання кризових станів, які мають масштаб, співставимий або менший за часовим інтервалом за п'ять-десять років [13, с. 176 – 178]. Для моделювання динаміки політичного процесу, на нашу думку, більш придатним має бути показник із щорічною мінливістю.

Отже, бажано було б мати модельний інструмент для прогнозування не лише катастрофічних, але й менш жакливих за наслідками криз, які притаманні й українському політичному процесові. В той же час ми не маємо підстав відмовлятися від врахування динаміки приросту кількості міської молоді у пошуку параметра порядку політичної стабільності, хоча формат цього врахування потребує певної модифікації.

Аргументація, наведена у фундаментальній роботі С. П. Капіці [5, с. 189 – 193], також підтверджує вірність пошуків параметра порядку саме серед демографічних чинників. Як відомо, С. П. Капіца сформулював та обґрунтував так званий демографічний імператив, у відповідності до якого масштабні соціальні, економічні, культурні та політичні процеси пристосовуються під динаміку чисельності народонаселення. Саме ця величина відіграє роль провідної синергетичної повільної змінної – параметра порядку суспільно-політичного розвитку.

На другому місці за важливістю серед кандидатів на роль синергетичного параметра порядку можна розмістити наявність можливості користування сучасними засобами комунікації – мобільним зв'язком та мережею Інтернет. Роль першої скрипки серед засобів масової комунікації, на нашу думку, відіграє Інтернет, який виконує функції як постачання користувачів позаурядовою інформацією (такою, що не виходить від джерел в уряді, та, на думку її користувачів, відображає реальний стан подій), так і засобом їх згуртування. У цьому сенсі Інтернет стає всебічним заміником звичайної преси, яка була, за влучним твердженням В. І. Леніна, колективним пропагандистом, агітатором та організатором. Стосовно подій 2011 р. в Північній Африці деякі спостерігачі відмічали роль соціальних мереж у такому згуртуванні.

Нами було з'ясовано [13, с. 174-178], що існування дієвого інтернет-орієнтованого параметру порядку, який визначав би стабільність політичного процесу, можливе лише в умовах справжнього інформаційного суспільства, тобто за наявності хоча б 50-60-ти відсоткового проникнення Інтернет у країні. Статистичні відомості відносно кількості Інтернет-користувачів в Україні вкрай неточні та характеризуються великою мінливістю. Навіть державні органи подають стосовно цього показника такі дані, що не вписуються деколи у рамки здорового глузду. Наприклад, за відомостями Міністерства транспорту та зв'язку України, у квітні 2008 року в Україні налічувалось понад 8,2 млн. унікальних користувачів мережі Інтернет, серед яких 58 % приходилось на м. Київ [12]. Простий розрахунок показує, що на киян приходилось майже 4,8 млн. унікальних Інтернет-підключень, що складно очікувати від міста з населенням, на той час, у 2,7 млн. осіб. Навіть якщо додати до кількості киян кількість усіх – від немовлят до 100-річних осіб – жителів Київської області, то й тоді кількість унікальних підключень за відомостями Міністерства буде на майже півмільйона більшою [12; дані про кількість населення див.: 18]. Очевидно, що у даному прикладі ми маємо справу не лише із цілком можливим прикрашенням стану справ, а й з ситуацією, за якої одна людина користується протягом доби кількома різними підключеннями до Інтернет: щонайменше вдома та на робочому місці. Отже, точні підрахунки кількості користувачів Інтернет наразі не існують, й у цьому випадку, на нашу думку, по-перше, краще довіряти соціологічним засобам оцінки їхньої кількості, а по-друге, у вигляді показника для розрахунку проникнення Інтернет в Україні брати темп приросту кількості користувачів Інтернет за міжнародними даними, а також експертні оцінки. Згідно із даними міжнародного ресурсу Internet World Stats, тренд приросту кількості користувачів Інтернет в Україні з 2000 є експоненціальним [23]. В той же час оскільки можна досить впевнено стверджувати, що Україна поки що не пододала 50-60% бар'єр проникнення Інтернет, ми виходимо з того, що цей показник у чистому вигляді не може бути узятий як єдиний параметр порядку політичної стабільності в сучасній Україні.

Стосовно такого засобу масової комунікації, як мобільний зв'язок, слід зазначити, що починаючи з 2006 року рівень проникнення мобільного зв'язку в Україні перевищує 100 % [4], тому при побудові моделі, призначеної для прогнозування стабільності політичного процесу, слід виходити із рівня стовідсоткового проникнення мобільного зв'язку. Таким чином, цей показник може бути лише певним елементом "фону" у моделі.

Отже, виходячи з наведених вище міркувань ми пропонуємо вважати справжнім параметром порядку, який визначає довгоплинну стабільність політичного процесу в сучасній Україні, темп річного приросту кількості молоді із переважно вищою або незакінченою вищою освітою у великих та середніх містах на фоні вкрай швидкого річного приросту охоплення населення засобами ефективною комунікації, не опосередкованою державним втручанням (мобільний зв'язок та, у першу чергу, Інтернет). Фактичний зміст цього параметра порядку для українського політичного процесу перших трьох десятиріч XXI століття, на нашу думку, має відображати щорічний темп приросту міської молоді вікового інтервалу 21 – 25 років.

Отже, зміст синергетичної моделі політичної динаміки сучасних країн, що будують демократичні режими із запропонованим параметром порядку, на нашу думку, може бути описаний наступним функціональним зв'язком:

$$S_{pp} = f(T_{пр_{ммол}}, \{\Delta PБ \rightarrow \text{const}, ПрІ \in 5 \div 50 \%, ПрМоб > 50 \%\}, \quad (1)$$

де S_{pp} – показник стану політичної стабільності; $\Delta PБ$ – щорічна зміна рівня безробіття в країні (за умовою у моделі вона має наближатися до постійної величини); $ПрІ$ – рівень проникнення Інтернет у країні (модель є адекватною для країн, в яких цей рівень знаходиться у межах 5 – 50 %); $ПрМоб$ – рівень проникнення мобільного зв'язку в країні (за умовою моделі він має бути не нижчим за 50 %); $T_{пр_{ммол}}$ – річний темп приросту міської молоді у віці від 21 до 25 років, який обраховується за формулою:

$$T_{пр_{ммол}} = \frac{KMM_t - KMM_{t-1}}{KMM_{t-1}} \cdot 100\%, \quad (2)$$

де KMM – кількість міської молоді у відповідний рік (t).

Алгоритм обчислення функції темпу приросту міської молоді $f(T_{пр_{ммол}})$ побудовано таким чином, що в результаті обчислення темпу приросту кількості міської молоді у відсотковому вимірі отримується умовне цілочисельне значення показника стабільності розвитку політичного процесу. Значення цього показника може змінюватись від 0 (мінімальний рівень нестабільності) до 10 (максимальний рівень політичної нестабільності в країні на кшталт масштабної соціальної революції). Слід зазначити, що перетворення абсолютного значення параметра порядку в певне значення із невеликого ряду цілочисельних умовних одиниць, кожна з яких становить один клас (інтервал) ступеню політичної напруженості, дозволяє вивчати політичні процеси в умовах неповної або непевної інформації про них, включати у модель як якісні, так і кількісні ознаки. Крім того, такий підхід дозволяє змінювати модель виходячи із зміни суспільно-політичних умов. Наприклад, як ми вже відмічали, зі збільшенням ступеню проникнення Інтернет слід очікувати певної модифікації власне параметра порядку та характеру його дії.

Для нашої моделі, призначеної для відображення динаміки політичного процесу в сучасній Україні, використовується наступна схема визначення показника політичної стабільності (S_{pp}):

$$\begin{aligned} 10\% \leq T_{пр_{ммол}} &\rightarrow S_{pp} = 6 \\ 8\% \leq T_{пр_{ммол}} < 10\% &\rightarrow S_{pp} = 5 \\ 6\% \leq T_{пр_{ммол}} < 8\% &\rightarrow S_{pp} = 4 \\ 4\% \leq T_{пр_{ммол}} < 6\% &\rightarrow S_{pp} = 3 \\ 2\% \leq T_{пр_{ммол}} < 4\% &\rightarrow S_{pp} = 2 \\ 0 \leq T_{пр_{ммол}} < 2\% &\rightarrow S_{pp} = 1 \\ T_{пр_{ммол}} < 0 &\rightarrow S_{pp} = 0 \end{aligned}$$

Статистичні дані про наявне міське населення різних вікових груп в Україні [18] надали нам можливість розрахувати прогноз темпу приросту міської молоді в цілому по Україні віком 21 – 25 років, та побудувати прогноз динаміки показника політичної стабільності на період до 2030 р. У табл. 1 наведено ретропрогнози та прогнози значення темпу приросту міської молоді та показника політичної стабільності в Україні.

Виходячи з такого синергетичного параметра порядку, як темп річного приросту кількості молоді із переважно вищою або незакінченою вищою освітою у містах на фоні швидкого темпу річного приросту охоплення населення засобами ефективною комунікації (мобільний зв'язок та Інтернет) можна стверджувати про наявність цілком об'єктивних підстав для суспільно-політичних заворушень у 2004 р. в містах України (табл. 1) та у м. Києві.

Здійснюючи ретропрогноз, ми можемо стверджувати, що фактичною базою подій помаранчевої революції, її основними виконавцями, стали особи молодого віку – 21 – 25 років, темп приросту яких в Україні в цілому становив 2,9 % у 2003 р. та 4,6 % у 2004 р. (нагадаємо, що дані в табл. 1 наведені станом на 1 січня відповідного року, тобто для подій листопадового Помаранчевого майдану більш придатним є число, яке в таблиці наведене для 2005 р.), а у столиці відповідно 3,8 % у 2003 р. та 5,5 % у 2004 р., що було значно швидшим, ніж у попередні, та й годі вже казати, наступні роки. Слід нагадати, що найближчий попередній "сплеск" такого швидкого річного приросту молодіжного населення м. Києва припадає на добре відомий своєю бурхливістю 1991-й рік, в який він складав 4 % (станом на 1 січня 1992 р.). Дане спостереження також додає впевненості у наших висновках. Отже, у згадані роки спостерігається наявність в Україні в цілому та у м. Києві окремо певного "надлишку" молоді, що вже вийшла із інфантильного віку, у більшості своїй здобула вищу освіту, або незакінчену вищу, та вже стикнулася із цілком природною для країн, які повільно розвиваються, проблемою працевлаштування. Отже, цілком працездатні особи із рівнем знань вище середньостатистичного (щонайменше, із щирою вірою в такий високий рівень своїх знань), стикаються із закономірною нееластичністю ринку праці та, таким чином, отримують вочевидь реальний погляд на життя. Вони отримують, таким чином, три мотиви для участі у будь-яких заворушеннях:

- по-перше, їм є за що ображатися на існуючий політичний режим – він ледь спромігся забезпечити їх освітою та не забезпечив їх гідною працею,
- по-друге, їм немає за що триматися – в них немає ані гідної роботи, яку шкода втратити, ані значної (найчастіше – ніякої) власності;
- по-третє, в них є доступ до засобів ефективною комунікації та під час навчання та соціального спілкування набуто достатнє вміння їх використання (як доводять дослідження американських вчених, цей останній фактор стає

дедалі значущим). Разом із переважно більшим ступенем конформності молоді та, знову ж-таки, переважно більшим ступенем конформності користувачів Інтернет [19, с. 15 – 34], наявність подібного доступу до мобільного зв'язку та Інтернет робить можливим надшвидке згуртування даної категорії молоді навколо будь-якої ідеї, або навіть не ідеї, а певної діяльності.

Таблиця 1

Ретропрогноз та прогноз динаміки показника політичної стабільності в Україні

Рік	Прогнозне значення темпу приросту міської молоді, %	Прогноз значення показника політичної стабільності
1990	-2,9	0
1991	-2,0	0
1992	1,6	1
1993	2,1	2
1994	1,9	1
1995	0,4	1
1996	0,6	1
1997	-0,5	0
1998	-0,4	0
1999	-1,6	0
2000	0,3	1
2001	0,2	1
2002	0,7	1
2003	0,9	1
2004	2,9	2
2005	4,6	3
2006	3,4	2
2007	1,0	1
2008	1,3	1
2009	-1,2	0
2010	-4,0	0
2011	-4,6	0
2012	-4,6	0
2013	-6,0	0
2014	-5,9	0
2015	-6,8	0
2016	-6,6	0
2017	-6,5	0
2018	-6,2	0
2019	-6,0	0
2020	-5,3	0
2021	-5,1	0
2022	-4,5	0
2023	-3,6	0
2024	-0,9	0
2025	1,5	1
2026	4,1	3
2027	4,0	3
2028	5,3	3
2029	4,6	3
2030	5,1	3

* Дані наведено станом на 1 січня відповідного року крім 2002 р.: за 2002 р. інформація надається за даними перепису населення станом на 5 грудня 2001 року. Джерело: Статистика населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat6.stat.lviv.ua/MULT/Database/Population/databasetree_uk.asp

Отже, вказана соціально-вікова група надала, на нашу думку, основний людський матеріал для свідомої участі у подіях кінця 2004 року. З огляду на те, що є загальновизнаним, що в останні понад два з половиною сторіччя революції у індустріальних країнах, та й багатьох доіндустріальних здійснюються у столицях (певним

виключенням у ХХ столітті можна вважати хіба що Кубу), цілком очевидно, що створення подібної віково-демографічної динаміки у столиці України надало достатньо "палива" для "роздмухування вогнища".

Аналіз наявної та прогнозованої динаміки запропонованого нами параметра порядку дозволяє зробити висновок про відсутність синергетично обумовленої, тобто обумовленої глибинними соціально-демографічними процесами, небезпеки політичної нестабільності для України у період до 2025 року. Слід зазначити, що наданий нами модельний прогноз об'єктивно не може врахувати дію більш мінливих факторів політичної стабільності, які повсякчасно з'являються у сучасному вкрай мінливому світі. Виходячи із принципової хаотичності сучасного політичного процесу та, відповідно, його дисипативності, слід очікувати, що будь-яке явище як ззовні, так й у внутрішньо-політичному житті країни здатне збурити політичний процес в сучасній Україні. Певні дії нашого північного сусіда чи країн Євросоюзу щодо України, певні дії щодо роздмухування опозиційної боротьби всередині країни тощо дійсно здатні певним чином змінити перебіг політичного процесу. Але аналіз, наприклад, реального перебігу подій акції "Україна без Кучми", її результату та їх співставлення з даними нашої моделі щодо цього періоду показують, що без наявності об'єктивної повільно змінюваної синергетичної умови, якою в останні 20 років виступає приріст кількості молоді у містах, дані спроби кардинально змінити плин політичного процесу за решти інших умов приречені на поразку.

Отже, можна констатувати, що згідно запропонованій моделі прогнозу політичної стабільності, *ceteris paribus* в Україні слід очікувати серйозних політичних пертурбацій у 2026 – 2030 рр. В той же час у період, щонайменше з 2009 р. до 2025 р. серйозні політичні проблеми, викликані внутрішнім плинним синергетичним параметром порядку, практично неможливі.

З цієї точки зору вкрай цікавою виглядає ситуація Євромайдану 2013-2014 рр., що представляла собою, за очікуваною результативністю, з точки зору значень запропонованого нами параметру порядку, ще одну варіацію невдалої акції «Україна без Кучми». Як видно з табл. 1, в Україні не було приросту того «багаття» з числа молоді, яке можна було б результативно «запалити» під час подій Євромайдану. Тому ми особисто скептично ставились до можливості його перемоги. Відтак, досягнення перемоги Євромайдану, з точки зору динаміки запропонованого нами параметру порядку є подією, яка мала якесь інше коріння, що належить до числа [поки що] непрогнозованих малоймовірних чинників. Зазвичай такі чинники вважаються тими самими випадковими флуктуаціями властивими розвитку бідь-якого політичного процесу в точці біфуркації. Отже, на нашу думку, розбіжність між результатом подій Євромайдану, передбачуваним нашою моделлю, та реальним результатом, свідчить про наявність достатньої кількості інших, «штучних» чинників, які призвели до перемоги Революції гідності. На жаль, подібне твердження може мати багато продовжень різного гатунку на кшталт «дії Вашингтонського обкому», або, навпаки «штучні дії російської ФСБ з роздмухування ситуації» тощо.

Але ми наполягаємо на тому, що як тривалість Євромайдану, так і його перемога обумовлені здебільшого не вказаним нами синергетичним параметром порядку (динаміка якого, нагадаємо, добре пояснює події акцій «Україна без Кучми» та Помаранчевого Майдану), а зовнішніми штучними факторами. Джерело цих чинників потребує додаткового з'ясування.

Слід зауважити, що запропонований нами модельний прогноз потребує щорічного коригування у міру все більшого уточнення демографічної та соціально-економічної ситуації. Крім того, існує вірогідність виникнення необхідності коригування й власне синергетичного показника моделі, оскільки сьогоденна модифікація моделі верифікована за сучасними соціально-політичними реаліями. Головним чинником вірогідної модифікації моделі ми вважаємо врахування поступового досить швидкого охоплення населення країни доступом до мережі Інтернет. За збереження існуючих сьогодні тенденцій цього "омережування" можна очікувати досягнення Україною рівня 50 % проникнення Інтернет, що фактично буде означати понад 70-ти відсоткове проникнення Інтернет у містах, протягом найближчих п'яти років. Як ми вказували вище, досягнення даного порогу автоматично зробить Інтернет більш дієвим ("тактичним") параметром порядку сучасного політичного поля, ніж демографічний. Щонайменше, це буде спостерігатись на малих проміжках часу – 5 – 10 років.

Слід зауважити, що описана нами вище проблема небезпеки втрати політичної стабільності за умови відносно різкого зростання кількості міської молоді існує лише *ceteris paribus* – за інших рівних умов – тобто якщо соціально-економічні умови мають сталу тенденцію й не змінюються певними екстраординарними методами. Якщо політична влада заздалегідь попереджена про подібну небезпеку та прикладає реальні зусилля для термінового зменшення темпу приросту кількості цієї категорії молоді, то небезпеки політичної нестабільності уповні можна уникнути. Серед заходів, які можуть бути спрямовані на певне управління вказаним параметром порядку, нам представляються придатними будь-які, що зменшують даний показник – від масового надання стипендій для навчання за кордоном до штучного створення добре оплачуваних робочих місць для значної кількості даної категорії молоді. Економічна неефективність подібних методів вирішення, або, щонайменше, відсунення, проблеми буде з лихвою компенсована політичною стабільністю, що надасть змогу подальшого, можливо, не самого швидкого, але без стресів, розвитку як суспільства, так і економіки.

Стосовно можливостей уникнення чи пониження рівня політичної дестабілізації, яке може виникати через дію вказаного параметра порядку, слід пригадати кілька прикладів з минулого:

1. Як відомо, черговий сплеск темпу приросту кількості міської молоді, причому найбільший – як раз у столиці, співпав у часі із молодіжними бунтами у Франції 1968 року, які було зупинено досить жорсткими заходами. Отже, маємо випадок політичної дестабілізації внаслідок неврахування появи певного "надлишку" молоді у країні взагалі та столиці особливо.

2. Інший приклад фактичного подолання проблеми "молодіжного пагорба" – плавне проходження без зайвих протестів періоду 2003-2006 рр, коли таки самий «молодіжний пагорб», як в Україні, спостерігався і в Російській

Федерації: оскільки потреба в робочій силі, наприклад, в Москві в той час складала 106-108% відсотків від наявної, Москва легко «поглинула» всіх бажаючих працевлаштуватися, та ще й захопила певну частину приїжджих.

Дані нашої моделі підтверджують майже стовідсоткову невідворотність потрапляння держави до фази політичної нестабільності у випадку підвищення темпів приросту міської молоді. Причому оскільки головну роль у серйозних політичних заворушеннях, здатних, щонайменше, змінити правлячу верхівку, відіграють події у столичному місті, підвищення рівня політичної нестабільності можливе й у випадку локального підвищення темпу приросту молоді у столиці. Навпаки, навіть за наявності високих темпів приросту міської молоді відсутність "залишків" (у висловленому вище сенсі) цієї молоді у столичному місті нівелює гіпотетичну результативність можливих політичних антиурядових акцій в інших містах країни. Отже, наявність такого повільного, але майже невідворотного за дією параметра порядку політичної стабільності, як темп приросту кількості міської молоді, висуває періодичну небезпеку будь-якому політичному режимові, вищу за звичайні ідеологічні суперечки. Вказана загроза підвищується для тих країн, які мають потужну концентрацію вищих навчальних закладів у столицях (як правило, таке стається історично), оскільки ці заклади сприяють додатковій міграції молоді у столицю, що посилює дію параметра порядку. Україна відноситься саме до таких держав. Дійсно, в м. Києві існує понад 60 вищих навчальних закладів III – IV рівня акредитації [11], в яких навчається понад 20 % усього студентства в Україні. Власне кажучи, це співвідношення постійно підвищується, так, у 2004/2005 навчальному році у м. Києві навчався 21 % усіх українських студентів, а з 2010/2011 навчального року – вже понад 25 % [2; 1]. Такий стан справ потребує додаткової уваги політичної влади до темпів щорічного приросту кількості молоді у м. Києві, пов'язаного не лише з природним приростом, що обраховується дуже легко, а як раз із міграційним приростом.

У перспективі найбільш радикальним засобом уникнення впливу будь-яких демографо-орієнтованих параметрів порядку політичної стабільності є перенесення столиці з історичного міста Києва. На нашу думку, саме адміністративні столиці, а не історичні, на що вказує хоча б порівняння впливу подій у Петрограді та Москві під час більшовицького перевороту жовтня 1917 р. на долю Російської імперії, є ареною перемог або поразок революцій. Отже, важливо, щоб адміністративна столиця була відокремлена не лише від історичного центру, як цього справедливо вимагають деякі захисники київської старовини, й не стільки ближче до геодеміду, як радять геополітики, а й від місця розміщення значної кількості вищих, оскільки такі міста мають квазіпотенційні (але фактично неіснуючі) місця для майбутнього працевлаштування їх випускників, що створює додаткові елементи загрози. Певний позитивний приклад надає Казахстан (зрозуміло, із застереженнями, які диктує інша політична культура цієї країни), який за приблизно схожої з українською демографічної динаміки, навіть дещо посилюваної особливостями відтворення населення у цій країні, не відчував протягом останнього десятиріччя етапів серйозної політичної нестабільності.

Отже, аналіз висновків зі створеної нами моделі показує, що міркування деяких геополітиків про те, що столиця держави має бути відокремлена від історичного центру держави, та, навпаки, наближена до її географо-демографічного центру можуть бути підкріплені ще й урахуванням синергетичного параметра порядку.

Ми передбачаємо можливість модифікації запропонованої нами моделі для врахування більш дрібних проявів політичної нестабільності, що мають базу певне "локальне віддзеркалення" використаного нами синергетичного параметра порядку. Така модифікація моделі повинна включати щомісячні дані темпів приросту міської молоді, деталізовані по областях та основних регіонах України, які ураховують і міграційні процеси та можуть бути використані для прогнозування появи небезпеки локальної нестабільності на часових інтервалах, що є зіставлюваними із декількома місяцями або кількома роками.

Бібліографічний список:

1. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у м. Києві. – Режим доступу: <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=532&lang=1>
2. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
3. Истон Д. Категории системного анализа политики / Д. Истон // Антология мировой политической мысли: В 5 т. – М.: Мысль, 1997. – Т. II. – С. 630 – 642.
4. iKS-consulting: отчеты и статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iksconsulting.ru/researches/2364772.html>
5. Капица С. П. Сколько людей жило, живет и будет жить на Земле. Очерк теории роста человечества / С. П. Капица. – М.: Международная программа образования, 1999. – 240 с.
6. Кіянка І. Б. Політична стабільність: суть і основні засоби її досягнення в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси / І. Б. Кіянка; Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2003. – 16 с.
7. Коротаев А. В. Прогнозирование социополитических рисков: ловушка на выходе из мальтузианской ловушки / А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина // Информационный бюллетень Ассоциации "История и компьютер": Материалы XII конференции АИК. – 2010. – № 36 (Октябрь). – С. 101 – 102.
8. Малинецкий Г. Г. Нелинейная динамика: подходы, результаты, надежды / Г. Г. Малинецкий, А. В. Потапов, А. В. Подлазов. – 2-е изд. – М.: КомКнига, 2009. – 280 с.
9. Некоторые возможные направления развития теории социально-демографических циклов и математические модели выхода из мальтузианской ловушки / Л. Е. Гринин, С. Ю. Малков, В. А. Гусев и др. // История и Математика: процессы и модели / ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаев. М.: Либроком/URSS, 2009. – С. 134 – 210.

10. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока / С. А. Нефедов. – М. : Территория будущего, 2008. – 751 с.
11. Освіта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.com.ua/universities/?page=4&city=28&desc=1>
12. Підсумки роботи галузі зв'язку / Державна адміністрація зв'язку Міністерства транспорту та зв'язку України // <http://www.stc.gov.ua/uk/publish/article/63905>
13. Польовий М. А. Застосування кореляційного та дисперсійного аналізу для дослідження формування і функціонування регіональних хлібних ринків / М. А. Польовий // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України. Мова науки. Термінологія. Межвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1997. – С. 176 – 190.
14. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія / М. А. Польовий. – Одеса : Фенікс, 2011. – 288 с.
15. Польовий М. А. Системно-синергетична експланація біфуркації політичного процесу в країнах Північної Африки та Близького Сходу на початку 2011 року / М. А. Польовий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 43. – С. 16 – 27.
16. Пригожин И. Наука, цивилизация и демократия [Електронний ресурс] / И. Пригожин ; пер. В. Н. Игнатъева // Futures. – 1986. – Vol.18. – № 4 (August). – P. 493 – 507. – Режим доступу: <http://study.ustu.ru/view/aid/95/1/Prigojin.doc>
17. Святець Ю. А. Злами в історії як точки біфуркації / Ю. А. Святець // Ейдос. Альманах теорії та історії іст. науки / редкол. : В. Смолій (гол. ред.) та ін. – К. : Ін-т історії України, 2008. – Вип.3.– Ч. 1. – С. 297 – 318.
18. Статистика населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat6.stat.lviv.ua/MULT/Database/Population/ databasetree_uk.asp
19. Тернер Дж. Социальное влияние / Дж. Тернер. – М. : Питер, 2003. – 256 с.
20. Турчин П. В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории / П. В. Турчин. – М. : URSS, ЛКИ, 2010. – 365 с.
21. Халтурина Д. А. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие / Д. А. Халтурина, А. В. Коротаяев. – М. : УРСС, 2010. – 296 с.
22. Goldstone J. A. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict / J. A. Goldstone // Journal of International Affairs. – 2002. – № 56/1. – P. 3 – 22.
23. Internet Word Stats: Usage and Population Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/>
24. Przeworski A. Democracy and development : political institutions and well-being in the world, 1950-1990 / A. Przeworski, M. E. Alvarez, J. A. Cheibub et al. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 321 p.

УДК 323.25

ПОЛІТИЧНИЙ ГЕПЕНІНГ У СИСТЕМІ АКЦІОНІСТСЬКИХ ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Наумкіна С. М., д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Груєва О. В., аспірант кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Україна)

Наумкіна С. М., Груєва О. В. Політичний гепенінг у системі акціоністських форм політичної активності.

Стаття присвячена вивченню політичного гепенінгу як форми політичної активності, яка виникає в добу постмодернізму. Гепенінг позиціонований як протестна акціоністська форма політичної участі. Наголошується на театралізованому, імпровізаційному характері гепенінгу, як мистецько-культурної форми, яка поширилася на поле політики. Вивчаються проведені за допомогою технології політичного гепенінгу акції наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Зокрема, аналізуються гепенінги польського руху «Помаранчева альтернатива», російські гепенінги «Субтропічної Росії», Партії любителів пива, руху «Фіолетових», арт-групи «23:59». Вивчаються українські політичні гепенінги починаючи від акцій «Променів чучхе».

Ключові слова: політичний гепенінг, політичний протест, постмодернізм, театралізація політики.